

УДК 581.9.582 (477)

С. М. КУЛЬБАНСЬКА, В. І. БУНЯК *

GENTIANA PNEUMONANTE L. І G. LINGULATA С. А. AGARDH**У ФЛОРИ УРОЧИЩА "МАКСИМЕЦЬ"**

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Наведено дані стосовно поширення тирличів у Центральних Горганах, описано асоціацію, де ростуть два цінні рідкісні види – *Gentiana pneumonan* та *G. lingulata*.

Ключові слова: флора, *Gentiana acaulis* L., *G. laciniata* Kit.

У флорі України рід *Gentiana* L. представлений 13 видами [1, 4, 5]. Поширення тирличів у Карпатах залежить від висоти гірських масивів, експозиції схилів і типу ґрунту. У гірських масивах тирличі утворюють розріджені зарості чи ростуть куртинами. Це пов'язане з едафічними та антропогенними чинниками. Так, відсутність великої кількості особин різних видів *Gentiana* пов'язана з випасанням худоби в горах, близьких до населених пунктів, а далі від селищ кількість тирличів значно збільшується. Місцезростання тирличів приурочені до лучних схилів лісового та субальпійського поясів різної форми, крутизни та експозиції, а також у середньогір'ї обвальоосипного, післяльодовикового чи пригребневого походження [3].

В Центральних Горганах, що на території Івано-Франківської області, зосереджена значна кількість погранично-ареальних видів на східній межі ареалу. Це такі види, як *Gentiana acaulis* L., *G. laciniata* Kit, *G. verna* L., *G. asclepiadea* L., *G. ciliate* L. та *G. axillaria* Murb.

Урочище "Максimeць" знаходиться в Центральних Горганах, у фізико-географічному районі Довбушанського гірського масиву на висоті 800 – 1175 м н. р. м [2]. Воно займає гірські схили південно-західної експозиції на лівому березі річки Бистирці Надвірнянської. Рослинність підніжжя та нижніх схилів урочища представлена гірськими луками та невеличким болітцем, а вершина – високопродуктивним смерековим насадженням.

Тирлич язичковий – *Gentiana lingulata* С. А. Agardh (тирличок язичковий – *Gentianella lingulata* (Agardh) Pritchard) є субдомінантом у лучній доволі зволоженій тирличево-злаково-бобовій асоціації. Його популяції переважно ростуть групами-клонами, у кожній такій куртині – від 5 – 8 генеративних і 6 – 9 ювенільних особин на 1 м². Загальна площа поширення *Gentiana lingulata* сягає приблизно 80 – 100 м², де під час масового цвітіння 15 – 25 червня він створює красивий бузковий фон. Генеративні пагони під час цвітіння заввишки 15 – 30 см з боковими гілками (3 – 5 бокових гілок), квітки зібрані півзонтиками у вузлах, як основних пагонів, так і бокових гілок. На основних генеративних пагонах може знаходитися 6 – 9 півзонтиків, а на бокових гілках – 2 – 3. Після цвітіння плоди утворюються лише у 20 – 30 % квіток, а дозрівають лише 5 – 8 коробочок на одній особині. Отже, насінневе розмноження виду пригнічене, а вегетативне більш-менш інтенсивне.

У цій самій асоціації, але дещо вище (600 – 700 м н. р. м.), у високотравному вологому лучному угрупованні спорадично трапляється *Gentiana pneumonante* L. Популяції цього виду складаються з 2 – 3 надземних пагонів, і всі вони генеративні. Масове цвітіння спостерігалось у третій декаді червня і тривало 10 – 15 днів. Квітки дзвоникоподібні, темно-сині, поодинокі, розміщені по всьому пагоні.

Флористий склад асоціації, де ростуть *Gentiana pneumonante* та *Gentiana lingulata*, характеризується такими рослинами: *Gentiana asclepiadea* L. росте поодинокими куртинами (5 – 8 %). Із проєктивним покриттям 5 % ростуть такі злаки, як *Cynosurus cristatus* L., *Poa nemoralis* L., *Calamagrostis arundinacea* L., *C. villosa* Gmel., *Festuca rubra* L., *Luzula luzuloides* (Lam.) Dandy et Will, *Dactylis glomerata* L.; 7 – 8 % займають бобові – *Lotus corniculatus* L., *Trifolium montanum* L., *T. repens* L., *T. pratense* L., *Medicago falcata* L., *Ononis arvensis*. З інших родин поодинокі тут поширені такі види, як *Sanquisorba officinalis* L., *Betonica*

* © С.М. Кульбанська, В.І. Буняк, 2009

officinalis L., *Campanula patula* L., *Strachelium* L., *Scabiosa opaca* Klok, *Knautia dipsacifolia* (Host) Gren, *Primula veris* L., *Veratrum album* L., *Centaureum pulchellum* Swartz та ін.

З рідкісних видів рослин, які занесено до Червоної книги України, тут, із покриттям 2 – 5 %, ростуть такі види, як *Arnica montana* L., *Astrantia major* L., *Listera ovata* R. Br., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Platanthera bifolia* (L.) Rich, *Dactylorhiza fuchzii* (Druca) Soo, *D. majalis* Reichb. f., *D. maculate* (L.) Soo. Із покриттям 5 – 6 % в асоціації ростуть декоративні види, які є рідкісними для регіону. Це такі види: *Centaurea pannonica* (Heuft) Hayck, *C. scabiosa* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Melampyrum nemorosum* L., *Digitalis grandiflora* Mill та інші.

Вважаємо, що єдиною причиною вичерпання природних запасів описаних цінних видів слід вважати антропогенні чинники – це постійний збір лікарської сировини, випасання великої рогатої худоби і овець, які копитами ламають генеративні пагони, внаслідок чого значно знижується можливість насінневого відновлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Визначник рослин Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1977. – 434 с.
2. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – 304 с.
3. Малиновський К. А., Крічфалуший В. В. Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат. – Ужгород, 2002. – 244 с.
4. Определитель высших растений Украины. – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Українська енциклопедія, 1996. – 608 с.

Kulbanska S. M., Bunjak V. I.

GENTIANA PNEUMONANTE L. AND *G. LANGULATA* C. A. AGARDH IN THE FLORA OF "MAXIMETS"

Spread of *Gentiana* sp. in the Central Gorgane of Ukrainian Carpathians is presented. Association with two valuable rare species (*Gentiana pneumonante* and *G. lingulata*) is described.

К е у w o r d s : flora, *Gentiana acaulis* L., *G. laciniata* Kit.

Кульбанская С. Н., Буняк В. И.

GENTIANA PNEUMONANTE L. И *G. LINGULATA* C. A. AGARDH В ФЛОРЕ УРОЧИЩА "МАКСИМЕЦ"

Представлено распространение горечавок в Центральных Горганах Украинских Карпат, описана ассоциация, где произрастают два ценных редких вида – *Gentiana pneumonante* и *G. lingulata*.

К л ю ч е в ы е с л о в а : флора, *Gentiana acaulis* L., *G. laciniata* Kit.

Одержано редколегією 12.12.2008 р.